

PAPER DETAILS

TITLE: Devletler Sistemini Yeniden Düşünmek: Klasik Vestfalyan Devletten Neovestfalyan Devlete

AUTHORS: Öner BUÇUKCU

PAGES: 235-265

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2513309>

Devletler Sistemini Yeniden Düşünmek

Klasik Vestfalyan Devletten Neovestfalyan Devlete

Öner Buçukcu

Öz: Birleşmiş Milletler düzeni, Klasik Vestfalyan devlet mantığı üzerine inşa edilmiştir. Dekolonizasyon sürecinde söz konusu düzen Batı'ya ait bir düzen olmaktan çıkarak küreselleşmiştir. Soğuk Savaş, Vestfalyan devleti temel ilke hâline getirerek kurumsallaştırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Doğu Bloku'nun dağılması, Afrika'daki barış ve güvenlik problemleri, insani krizlere karşı devletlerin başarısızlığı, Klasik Vestfalyan devletin üç temel ilkesi olan müdahalesizlik, egemen eşitlik ve ülkeselliği tartışmaya açmıştır. Klasik Vestfalyan devletin ortadan kalktığı, "Yeni Orta Çağ" a gelindiği tezleri ileri sürülmüştür. Bu makalenin tezi, Soğuk Savaş sonrası dönemde yavaş adımlarla ve kararlı biçimde Neovestfalyan olarak adlandırılacak bir devletler düzenine doğru ilerlendiğidir.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, milliyetçilik, ulus devlet, Vestfalyan devlet, ülkesellik, müdahalesizlik.

Abstract: The United Nations is grounded on the Westphalian state system. Throughout the de-colonization period, the Organization ceased to be peculiar to the West only, and soon became the prevalent model in the entire globe. The Cold War also solidified and institutionalized the Westphalian State as the fundamental principle in international relations. The end of the Cold War, however, along with the collapse of the Eastern bloc, the challenges of peace and security in Africa, and the failure of the states in coping with humanitarian crises increasingly made the three fundamental principles of Westphalian state, namely the "non-interventionism", "sovereign-equality" and "territoriality" disputable among political scientists. New approaches and arguments on the end of the Classical Westphalian state and the emergence of a so-called "New Medieval Age" have widely been circulated. This paper alternatively suggests that, since the end of the cold war, the world politics has gradually and decisively been evolving into a system of states that could be called Neo-Westphalian.

Keywords: Sovereignty, nationalism, nation-state, Westphalian state, territoriality, non-interventionism.

@ Dr. Öğr. Üyesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. obucukcu@ybu.edu.tr

ID <http://orcid.org/0000-0003-1517-6706>

 © İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/M0621
insan & toplum, 2021.
insanvetoplum.org

 Başvuru: 15.09.20
Revizyon: 13.10.20
Kabul: 14.01.21
Online Basım: 01.02.21

Giriş

“Başkan George H. W. Bush’un başkanlığı döneminde Soğuk Savaş sona erdiğinde ben de Başkanın ulusal güvenlik danışmanı olarak hizmet veriyordum. Soğuk Savaşın sona ermesinin Birinci Dünya Savaşı’nın 1914’te patlak vermesiyle başlayan tarihin bir döneminin sonunu işaretlediğini düşünmüştüm. Dünya, çok uzun bir süre başat olan Avrupa sistemi tarafından sürüklenmişti. (...) Sovyetler Birliği ve onun imparatorluğunun çökmesiyle Bush yönetimi tarihin bir döneminin kapandığını fark etti, ancak beliren yeni çağın tam olarak neye benzediğini gösteremiyorduk. (...) Başkan Bush “Yeni Dünya Düzeni”nden bahsediyordu. (...) Fakat biz kendimizi karanlıkta kalmışız gibi hissediyorduk”
(Scowcroft, 2012, ss. 7-9).

Soğuk Savaş’ın ardından uluslararası sistemin nasıl biçimleneceği üzerine sürdürülen tartışma çerçevesinde bir taraftan güç dengesi sisteminin tarihe karıştığı, peşine takılma politikalarının yaygınlaşacağı diğer taraftan uluslararası sistemin liberal değerler etrafında örgütleneceği ve tarihin sona erdiği ileri sürüldü (Keohane, 1986; Wendt, 1987, ss. 335-370; Fukuyama, 1989, ss. 3-18; Walt, 1987; Schweller, 1994, ss. 72-107; Ikenberry, 2001). Bazı araştırmacılar ise Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından sistemin yeniden çok kutuplu bir hâl alacağını savunan metinler yayınlarak tartışmalara katıldı (Mearsheimer, 1990, ss. 5-56; Waltz, 1993, ss. 45-73).

Söz konusu tartışmaların heyecanını kıran, Soğuk Savaş sonrası dünyanın koşullarının daha somut verilerle tartışılması gerektiğini gösteren en önemli gelişme, Yugoslavya’nın dağılması sürecinde yaşananlar oldu. Milliyetçilik üzerine çalışmalar¹ yeniden yoğunlaşmaya başladı. Yaşanan çatışmaların ve iç savaşların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi, devlet ve devletler sistemi üzerine tartışmaları yoğunlaştırdı. Hem siyasetçiler hem entelektüeller “yeni bir dünya” üzerine konuşup fikir alışverişinde bulunurken “eski dünya” kendini en kristalize biçimde gösterdi. Vestfalyan devlet, Soğuk Savaş sonrasında değiştiği düşünülen ya da değişeceği zannedilen düzenin en temel unsuru olduğunu ve kolaylıkla çözülmeyeceğini gösterdi.

Hem Yugoslavya’nın dağılması sürecinde hem de Afrika’daki insani trajedilerde uluslararası toplumun² ne gibi önlemler alabileceği müzakere edilirken “yeni bir dünya”nın sınırları test edildi. Bu çerçevede 1990’lı yıllar boyunca giderek artan bi-

1 Öyle ki Anderson *Hayali Cemaatler* başlığıyla Türkçede de neşredilen kitabının küresel ölçekte yarattığı ilgiye şaşırdığını belirtmektedir (Bkz. Anderson, 2017, ss. 111-112, 133-134).

2 Bu toplum tasavvurunun da Vestfalyan mantığa yaslandığı, bu toplumun en temel üyesinin Vestfalyan devlet olduğu akıldaki tutulmalıdır.

imde başarısız devlet tartışması uluslararası güvensizlikle ve geleneksel olmayan güvenlik tehditleri fikriyle ilişkilendirilerek değerlendirildi ve uluslararası politika- nın meselelerinden birisi hâline geldi. Benzer testler, ABD'nin Irak ve Afganistan işgalleri sürecinde olduğu kadar Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sürecinde de söz konusu oldu. Bu gelişmeler özömlenirken sıklıkla kullanılan argüman ise “milliyetçilikle- rin yükseldiğı” oldu. Avrupa'da gittikçe derinleşen ekonomik kriz ve Suriye iç savaşı dolayısıyla ağırlaşan mülteci krizi neticesinde aşırı sağ popölist, milliyetçi hareket- lerin yükselmesi, Vestfalyan devletin geleceğıne ilişkin tartışmaları boyutlandırdı.³

Bu makalenin tezi, Soğuk Savaş sonrası dönemde yavaş adımlarla fakat kararlı biçimde Neovestfalyan olarak adlandırılabilir bir devletler düzenine doğru iler- lendiğıdir. Bu düzenin ayırt edici özelliğı, Klasik Vestfalyan devletin temel özellik- lerinin gevşemesine ya da devam etmesine rağmen konseptin geçerliliğini sürdür- rüyor olmasıdır. Adler'in de (1987, s. 4) ifade ettiğı gibi paradigmlar doğru ya da yanlış olarak tasnif edilemezler. Paradigmaları değerlendirmemizi mümkün kılacak şey, teorik olarak verimli olup olmadıklarıdır. Bu bakımdan Neovestfalyan devletler sistemi yeni bir paradigmadan ziyade Kuhncu anlamda bir paradigma değışikliğine işaret etmektedir. Bu durum çalışmanın özgün yönünü de oluşturmaktadır. Zira Neovestfalyan kavramlaştırması bu makalede kullanıldığı biçime en yakın hâliyle sadece Jan Zielonka (2006) tarafından kullanılmış, Zielonka da kavramlaştırması- nı temelde “Yeni Orta Çağ İmparatorluğu” (*a neo-medieval empire*) olarak değerlen- dirdiğı Avrupa Birliğı'ne bir alternatif olarak sunmuştur. Hâlbuki Avrupa Birliğı'nin Lizbon Antlaşması sonrasında aldığı yeni forma paralel olarak dünya ekonomisinin ve siyasetinin karşılıklı olarak birbirine daha fazla bağlanması neticesinde beliren sorunlarla mücadelede Vestfalyan devletler sisteminin yetersizliğı açıktır ve tartış- manın Avrupa sınırlarını aşarak uluslararası sistem ve uluslararası politika eksenli tartışılması gerekmektedir. Bu makale literatüre Neovestfalyan devlet kavramını uluslararası politikayı anlamak için bir anahtar olarak önermesi bakımından özgün bir katkı sunmayı ve klasik Vestfalyan devleti sadece Avrupa Birliğı sınırları içeri- sinde tartışan araştırmacıların yarattığı boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede söz konusu paradigma kaymasının farklılıklarının anlaşılabilmesi için ilk bölümde Klasik Vestfalyan devletin oluşumu üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise Klasik Vestfalyan devlet ile Neovestfalyan devlet arasındaki bağı ku- ran, daha doğru bir ifadeyle sürekliliğı sağlayan temel unsur olan milliyetiliğın rolü değerlendirilecektir. Milliyetçilik, Vestfalyan devletin evrenselleşmesi süre-

3 COVID-19 dolayısıyla sürdürölen tartışmaların da bir boyutuyla Vestfalyan devletin günümüzde aldığı ve gelecekte alacağı biçimle ilgili olduğu söylenebilir.

cinin anlaşılması bakımından ve söz konusu paradigma değişikliğinin anlaşılması açısından önemlidir. Son bölümde ise Soğuk Savaş sonrasında Neovestfalyan devletler sisteminin oluşmasının zeminini hazırlayan egemenlik üzerine yürütülen tartışmalar üzerinde durulacak ve Neovestfalyan devletin sınırları bu tartışma bağlamında belirlenecektir. Bu bakımdan çalışmanın olayların zamanlama ve sıralanışının politik süreçlerin biçimlenmesiyle irtibatı üzerinde duran uluslararası ilişkilere tarihsel kurumsalcı bir yaklaşıma sahip olduğu açıktır.⁴

Klasik Vestfalyan Devlet

Gross (1948, s. 28) ve Morgenthau ve Thompson'ın (1985) klasikleşen yapıtlarında ortaya koydukları üzere Vestfalya bugün için artık bir metonomidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Vestfalya'nın *ex nihilo* olmadığını tespit edebilmektir (Philpott, 1999, s. 579). Vestfalya'nın ortaya çıkışını sağlayan gelişmeler, Orta Çağ Avrupa devletler sisteminin yapısında ve işleyişinde gömülüdür.

Roma İmparatorluğu'nun beşinci yüzyılda yıkılması sonrasında siyasal bir organizasyon boşluğu söz konusudur. Bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun hatırası çok daha özlemle anılırken Kutsal Roma İmparatorluğu Frenk Kralı olan Charlemagne tarafından kilisenin yardımı ve katkısıyla Roma İmparatorluğu topraklarının bir bölümünde kurulmuştur (Watson, 1992, ss. 138-139). Kutsal Roma İmparatorluğu'nun dâhil olduğu Orta Çağ yönetim sistemi, din ve kapsayıcı doğal haklar gibi ortak kurumlar tarafından biçimlendirilmiştir. Düzenin uzamsal alanı, otoritenin kişilerde müşahhaslaştığı ve parçalandığı belirsiz bir alan üzerinden biçimlenmiştir (Ruggie, 1993, s. 151). Kısacası modern öncesi dönemde sınırlar belirsiz, otorite iç içe geçmiş ya da üst üste binmiş bir durumdadır (Koslowski, 2000, ss. 44-45; Gregg, 2018, s. 42).

İtalya'da politik organizasyonlar 1300'ler civarında Orta Çağ'ın politik kurumlarının ufalanması üzerine yeni bir düzen yaratmaya yönelmişlerdir. Bu düzenin temelini *stato* adını verdikleri yapı oluşturmaktadır. *Stato*, İtalya'da kurulan uluslararası sistemin en basit ve en temel yapısı olarak tanımlanabilir. İtalya'da başat bir gücün bulunmayışı bu *statolar* arasında ülkesel egemenlik anlayışının belirmesini sağlayacaktır. Bu şekliyle İtalya'da ortaya çıkan devletler sistemi, Avrupa'da sonraki yıllarda belirecek devletler sistemi için bir *micro cosmos* olarak değerlendirilebilir (Nigro, 2012, ss. 180-181).

4 Bu yaklaşımın önemli bir örneği için bkz. Pierson, 2004.

Orta Çağ'da "Krallar neden savaşıır?" sorusunun cevabını özetleyen Kral sloganı "*Dieu et mon droit*"dır (Tanrı ve benim hakkım için). Statolar döneminde ise askerî harekâtlar Orta Çağ'da olduğu gibi "haklar" üzerine değil gerçekler üzerine inşa edilmektedir. Rönesans'ın da etkisiyle İtalyanlar ne *Dieu* (Tanrı) ne de (kralın) hak(kı) (*droit*) için değil maddi avantajlar elde edebilmek için savaşımaya başlamışlardır. Rönesans'tan önce de savaşların devam edebilmesi için krallar paraya ihtiyaç duymaktaydı fakat savaşın temel motivasyonu/hedefi para değildir. Yeni dönemde para, savaşların temel motivasyonu hâline dönüşecektir. Diğer bir deyişle askerî güç, ekonomik gücün bir faktörü olacaktır. Bu sebeple bazı İtalyan şehir devletleri paralı askerler/ordular kiralamaya başlayacaktır (Watson, 1992, s. 158).

Ortaya çıkan ülkesel egemen *stato*, Hristiyanlık dışı vurgusu dolayısıyla bir başka önemli kavramı, devlet için neyin iyi olduğu neyin kötü olduğu fikri olarak anlaşılabilir. "*Raison d'Etat*"yı da oluşturmuştur (Nigro, 2012, ss. 180-181; Burckhardt, 1944, s. 2). Önceki dönemlerde devletlerin dış politikalarını belirleyen unsurlar neredeyse tamamen Kilisenin koymuş olduğu kurallar çerçevesinde tanımlıyken ve tüm siyasal birimler Kilisenin bir parçasıyken artık kurucu ilke değişmeye başlamıştır. 1494'te İtalya'nın Fransa tarafından işgali ile İtalyan yarım adasının yaklaşık altmış yıl sürecek bir savaşın sahnesi hâline dönüşmesi, İtalya'da ortaya çıkan *statoların* ve bu *statoları* ortaya çıkaran fikirlerin Avrupa çapında yayılmasının da zeminini sağlayacaktır (Taylor, 1994, s. 152).

İtalya'da yaşanan bu sürecin düşünsel anlamda yarattığı kırılma bizi Vestfalyan devletin oluşum sürecindeki bir başka önemli gelişmeye, Reformasyon'a götürmektedir. Nexon (2009, s. 265), Reformasyon'u, erken modern dönem Avrupa'daki dönüşümün sebepleri arasında en önemlisi olarak zikretmektedir. Öncelikli olarak Protestan reformu Avrupa'daki dinsel farklılıkların haritalandırılmasına böylelikle ülkesel egemen devletlerin zemininin oluşmasına katkı sağlamıştır. Diğer taraftan Reformasyon hareketi, kümelenmiş hanedanlıkların zeminini zayıflatmıştır. Bu da Avrupa'da politik çerçeve ve egemenlik konsepti arayışını başlatacaktır. Reformasyon, Avrupa'nın çehresini değiştirecek bir dizi savaşın da tetikleyicisidir.

Bu bağlamda Protestan-Katolik savaşları, Avrupa'nın bütünü için söz konusu olan Papa'nın hâkimiyetinin süreç içerisinde sonunu getirmiştir. Bu durumun müşahhas örneği olan Augsburg Barışı'nın (1555) mantığı "*curius regio, eius religio*"dur (kimin hâkimiyetindeysen onun dinindensin). Bu ilke, yönetici kesimlere bir yandan kendi nüfuslarını homojenleştirme imkânı verirken diğer taraftan sınırları belli bir toprak üzerinde egemenliklerini pekiştirme fırsatı yaratmıştır (Holborn, 1983, ss. 243-246; Barraclough, 1984, s. 371). Rönesans ve reform sonrasında Av-

rupa'daki yöneticiler siyasal organizasyonlarını *statoya* dönüştürmeye başlamıştır. Lutherci destek, Alman prenslerini kendi bağımsızlıklarını talep etme ve İtalya'dan ilham alan yeni güç politikasına adapte olma konusunda cesaretlendirecektir (Watson, 1992, s. 172). Protestan-Katolik mücadelesi, Augsburg Antlaşması ile son bulmamıştır. Otuz Yıl Savaşları bu durumun en net göstergesidir.⁵

Tarihçiler Otuz Yıl Savaşlarında Almanya nüfusunun %30'unun öldüğünü tahmin etmektedir. Bu durumun yarattığı psikoloji neticesinde savaşların sonuna doğru idarecilerin toplum üzerindeki dinî otoritelerini kaybettikleri ve dini, politik süreçlerin bir argümanı olarak kullanmayı terk etmeye başladıkları görülmektedir (Bonney, 1991, ss. 198-200; Ingraio, 2000, ss. 46-49; Philpott, 1999, s. 213). Dunn (1970, s. 78), 17. ve 18. yüzyıl devlet adamlarının Otuz Yıl Savaşlarına bakarak dinin ne kadar tahrip edici olabileceğini kavradıklarını belirtmektedir. Savaş yıllarının anarşik ve yarı anarşik ortamının toplumda yarattığı psikoloji ve tepki, Vestfalya sonrası nispi bir istikrarın da psikolojik zeminini hazırlamıştır.⁶

Papa, Vestfalya Anlaşması, Protestanları legal bir entite olarak tanımadığı için anlaşmayı kabul etmeyi reddetmiştir. Yine de Vestfalya Antlaşması, Avrupa tarihi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Bunun temel sebebi anlaşmanın hukukun üstünlüğü, sorunların görüşme ile çözülebileceğine dair inanç ve Vestfalya Antlaşmasının bir kontrol ve denge mekanizması geliştirdiğine ve böylelikle dinsel toleransın kurumlaştığına ve dinsel hakların garanti altına alındığına dair kabuldür.⁷

Ancak Vestfalya sonrasında Orta Çağ'da Avrupalıların alıştığı düzen bir anda ortadan kalkmamıştır. Asillerin, ruhban sınıfının birtakım ayrıcalıkları ülke içerisinde devam etmiştir. Schmidt'in ifadeleriyle "Vestfalya, imparatorlukların boğumlu yapısını yok etti ama onların federal birliklerini de yeniden onayladı" (Schmidt, 1998, ss. 447-454). Bununla birlikte artık yöneticiler bağımsız bir şekilde, kim-

5 Otuz Yıl Savaşları ifadesi, 1618'de başlayıp 1648'de sona eren bir dizi irili ufaklı çatışmayı işaret etmektedir ancak Stollberg-Rilinger'e göre bu bir yanılgıdır. Zira Otuz Yıl Savaşları olarak anılan çatışmaların bir kısmı 1618'den önce de vardır. Bir kısmı ise 1648'den sonra da devam etmiştir (Bkz. Stollberg-Rilinger, 2018, ss. 88-90; Ingraio, 2000, ss. 30-31; Wallace, 2004, ss. 155-156; Wedgwood, 1947, ss. 69-92; Nexon, 2009, ss. 265-266).

6 Vestfalya'ya katılan prenslerden birisi olan Bavaria Elektörü I. Maximilian, süreç içerisinde kaynaklarını çeşitlendirmiş ve güçlü bir ordu inşa etmeyi başarmıştı. Daha 1641'de Venedik elçisine şöyle demişti: "İmparatora saygı duyuyorum ancak her şeyi kendi yolumla yapacağım." Maximilian'ın bu ifadeleri Vestfalya öncesinde Kutsal Roma İmparatoru'nun otoritesi hakkında da fikir vermektedir (Bkz. Wedgwood, 1947, ss. 463-464; Asch, 1997, ss. 134-135).

7 Protestanlar, anlaşmanın 100. Yılını görkemli bir şekilde kutlamışlardır. Kiliselerde özel törenler tertiplenmiş, Georg Philip Teleman tarafından da bir orotaryo bestelenmiştir (Bkz. Elliott, 2009, s. 94).

senin onayına ya da fikrine başvurma ihtiyacı olmaksızın diğer güçlerle görüşme gerçekleştirebilir, anlaşma yapabilir duruma gelmişlerdir. Diğer bir deyişle yöneticilerin otoritesi/egemenliği kurumsallaşmıştır. Devlet süreç içerisinde içte ve dışta Hobbes'un anladığı biçimde *leviathan* durumuna gelmiştir.⁸ Philpott'un işaret ettiği gibi "Din bir '*casus belli*' olmaktan çıkmıştır" (Philpott, 2001, s. 89).⁹ Vestfalya düzeni esasen kazanan devletlerin (Özellikle Fransa ve İsveç'in) dinsel universalizmin ve Kutsal-Roma Germen İmparatorluğu'nun hiyerarşisinin kırılması amacına odaklanmıştır. Bu bakımdan Holsti'nin de altını çizdiği gibi "Vestfalya, devletler tarafından devletler için yaratılmış yeni bir diplomatik düzenlemeyi, hiyerarşinin zirve noktasını Papa ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun oluşturduğu" düzenin değişimini temsil etmektedir (Ikenberry, 2001, s. 38).¹⁰

Vestfalya'nın en önemli etkilerinden birisi, kolektif kimliklerin dönüşümüne yaptığı katkıdır. Vestfalya öncesi dönemde ülkesellik yaygın olmadığı için insanlar kendilerini oldukça nadir durumlarda bir ülkenin, ortak bir kimliğin parçası olarak kabul etmekteyken Rönesans ve Reformla birlikte gittikçe güçlenen ülkesellik anlayışı, Avrupa'nın yatay bölünmüşlüğüne süreç içerisinde sona erdirmiş ve parçalı, dikey olarak bölünmüş bir Avrupa yaratmıştır. Bu da yeni teritoryal güç merkezleri içerisinde ulusallıkların oluşması anlamına gelmektedir. Vestfalya bir bakıma dönüşen bu yapıların hukuki metni hüviyetindedir. Bu bakımdan 1648 Vestfalya Antlaşması, modern uluslararası hukukun ilk belgesi olarak da kabul edilmektedir. Bunun temel sebebi, Vestfalya'nın her devleti, egemen olduğu toprak parçası üzerinde eşit kabul eden anlayışdır (Taylor ve Flint, 2018, ss. 135-137). Vestfalya üzerine klasikleşen metninde Gross, bu çerçeveye uygun şekilde Vestfalya sonra-

8 Bu bağlamda Vestfalya'nın Almanya üzerindeki etkisi şaşırtıcı biçimde karmaşıktır. Vestfalya Antlaşması ile Almanca konuşan halkların parçalı bir yapıya itilmesi, Almanya'da kültürel homojenizasyonu geciktirici bir etki yaratmıştır (Kosłowski, 2000, s. 63). 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Alman tarih yazımı, Vestfalya Antlaşması'nı Alman tarihi açısından bir yıkım olarak değerlendirme eğilimindedir. Bu tarih yazımının etkileri Napolyon Savaşları, 1870-71 Fransa-Prusya Savaşları ve Kaiserreich'in oluşumu ve özellikle Versailles Antlaşması esnasında çok daha net bir biçimde gözlenmiştir (Stollberg-Riling, 2018, ss. 104-105). 1960 gibi oldukça geç bir tarihte bile Alman tarihçi Fritz Dickman, Vestfalya'dan bir ulusal felaket olarak bahsetmektedir (Osiander, 2001, s. 269).

9 Vestfalya'dan önce din, savaşların en temel sebebiydi. Ama (Vestfalya'dan sonra) din, Avrupalılar ve Müslümanlar arasında sadece üç savaşın sebebi olmuştur.

10 Vestfalya'nın önemine ilişkin ilk karşı çıkışın 1815'te Frederick Rühs'ten geldiği söylenebilir. Vestfalya'nın bir mit olduğuna ilişkin 1990 sonrası dönemde de hızla gelişen bir yazın olduğu burada not edilmelidir. Bu çalışmalara örnek olarak bkz. Osiander, 2001, ss. 251-287; Teschke, 2002, ss. 5-48; Croxton, 1999, ss. 569-591; Krasner, 1999; Ruggie, 1993, ss. 139-174; Elliott, 2009). Ancak yöneltile eleştirilerin daha ziyade Vestfalyan devlet açısından kurucu olduğu düşünülen unsurların Vestfalya'dan önce de var olduğu ya da Orta Çağ devlet sistemine ilişkin birtakım unsurların Vestfalya sonrasında da devam ettiği çizgisine sıkışıp kaldığı söylenebilir.

sında ortaya çıkan yeni devletler sisteminin temel karakteristiklerini şu şekilde sıralamaktadır: Devletlerin çokluğu esastır. Her bir devlet kendi ülkesi üzerinde egemendir. Egemenler karşılıklı eşitlik ilkesi etrafında örgütlenmişlerdir ve birbirlerinden karşılıklı olarak bağımsızlardır (Gross, 1948).

Bu aynı zamanda ülkeselliğe bağlı gelişen bir başka önemli kuralın, müdahalesizliğin de standartlaşmasını ve uluslararası politikanın en temel kurallarından biri hâline gelmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda kendisinden sonraki yaklaşık 400 yıllık “Sınırları belirlenmiş bir alanı, bir bölgeyi, belirli sonuçları güvence altına almak için bir davranış biçimi” olarak ülkeselliğin belirmesi, Vestfalya Antlaşması’ndan sonradır. Nihai sonuç devletin bir güç kabı olarak ortaya çıkmasıdır. Merkezileşip mutlaki rejimler hâline dönüşen bu devletler için *Raison d’Etat* çok daha önemli bir hâle gelmiştir (Taylor, 1994, ss. 151-153). Bu süreç içerisinde kademeli olarak beliren yapı egemen modern devlettir.¹¹

Vestfalyan devletler sisteminin en önemli özelliği, bölgesel olarak ayrılmış, birbirlerini karşılıklı olarak dışlayan, fonksiyonel olarak benzer egemen yapılardan oluşmasıdır. En temel özellik ise bölümlenmiş ya da kişisel otoritelerin tek bir kamusal alana konsolide edilebilmiş olmasıdır. Bu konsolidasyonun çok temel iki sonucu olduğu söylenebilir. İlki, şiddet kullanımının tekelleştirilmiş olmasıdır. Bu hak hem içsel hem de dışsal anlamda tekelleşmedir. Yani devlet içeride kullanılacak şiddeti de dışarıya yöneltilecek şiddeti de (yani savaş ilanını da) tayin etmektedir. Konsolidasyonun yol açtığı ikinci durum ise Orta Çağ dünyasında sosyal ve siyasal hareketliliğin kaynağı olan dinsel ve doğal hukukun yerini yavaş yavaş egemenlik teorilerine bırakmasıdır. Diğer bir deyişle *jus inter gentes* (İnsanlar arasındaki hukuk), *jus gentium* (milletler hukuku) ile yer değiştirmektedir (Ruggie, 1993, ss. 151-152). Sistem içerisindeki devletler kendi kendilerini yaratmış, kendi kendilerini yetkilendirmiş ve kendi çıkarlarının peşinde olan birimlerdir. Bu çıkarların ekonomik, askerî ya da siyasi içerikleri devletler tarafından değişen iç ve dış koşullara bağlı olarak sürekli tanımlanmaktadır (Poggi, 1978, s. 88).

Uluslararası sistem dönüşürken müdahalesizlik modern ülkesel devletin örgütlenmesinde en önemli ve merkezî ilkelerden birisi hâline gelecektir. Orta Çağ dünyasında din dolayısıyla müdahaleler söz konusudur. Modern ülkesel egemen

11 Charles Tilly’nin çalışmaları, erken dönemde modern devletin ortaya çıkışında askerî devrimin üzerine odaklanırken Hendrik Spruyt, Orta Çağ’da ticarete yaşanan patlamanın toplumsal gücü şehirlere doğru yönelttiğini ve yönelen bu gücün daha iyi ticari imkânların zemininin yaratılması için monarkla iş birliğine gittiğini ileri sürmektedir. Wallerstein ise erken dönemde devletin gelişimini sınıf yapılarındaki değişimler üzerinden açıklamayı denemektedir (Tilly, 1990, 1975; Spruyt, 1994; Wallerstein, 2011).

eşit devlet bu müdahaleleri illegal hâle getirmeyi bir prensip olarak benimsemiştir.¹² Modern ülkesel devletin egemen eşitliği ve müdahalesizliği inşa ederek kurumlaşması çok önemli bir dönüşümü işaretlemektedir (Poggi, 1978, s. 95).

Devletin anlaşılmasında ikinci hayati dönüşüm, Amerikan ve Fransız devrimleriyle birlikte modern milliyetçilik ve devletin iç içe geçişidir. Orta Çağ'dan modern ülkesel devlete geçişte Orta Çağ'ın hiyerarşik kimlikleri büyük ölçüde dağılmasına rağmen devletler demokratik olmayan usullerle idare edilmeyi sürdürmüştür. Amerikan ve Fransız devrimleri bu bağlamda büyük bir kaymayı da beraberinde getirecektir: Popüler egemenlik. Bu kavramla bağlantılı biçimde gelişen milliyetçilik, modern bir ideoloji olarak sadece devlete dair bir eşitlik vurgusunu yoğunlaştırmakla kalmamış, vatandaşlık gibi bireylerin kendilerini daha derin bir bağla ait hissettikleri ortak kimliklerin de gelişmesini sağlamıştır. Bu topluluğun üyeleri aynı zamanda ortak bir politik, kültürel, sosyal kimliği de paylaşmaya başlamışlardır. Bu durum aynı zamanda içerisiyle dışarısı arasındaki ayrımın işaretlenmesini de kolaylaştırmıştır. Uluslararası alanda yabancılaşma, tahakküm ve çatışma ilişkileri hâkimken, devletten içeri benzerlik, dayanışma ve gelişme söz konusudur (Buzan ve Hansen, 2009, ss. 21-27).

Yeni Fransız mutlakiyetçiliğine karakterini kazandıran bir başka husus, merkez ve çevre arasında, ulusal vergiler dolayısıyla yükselen tansiyonun merkezileşme üzerindeki etkisi olmuştur. Bu etkiyi kırma süreci Fransa'da burjuvazinin monarşiyeye eklenmesini de kolaylaştırmıştır. Neticede 17. yüzyılın sonunda ortaya çıkan Fransız mutlakiyetçiliği, Avrupa'daki diğer monarşiler tarafından da takip edilmeye başlanmıştır. XIV. Louis, Fransız mutlakiyetçiliğinin bu gelişen kurumlarını askerî genişleme hedefleri doğrultusunda kullanmaya başlayacaktır. Bu genişleme hedeflerinin iki yönü bulunduğu söylenebilir. İlki Kıta Avrupasında üstünlüğü ele geçirmek, ikincisi ise deniz aşırı sömürgeler elde edebilmektir (Anderson, 1974, ss. 96-105). Bu durum Vestfalyan devletin evrenselleşmesi sürecinde de birinci fazı işaretlemektedir. Monarşik teritoryal devlet, ulus devlete giden yolu açmış, süreç içerisinde beliren birtakım kurumlar büyük ölçüde burjuvazi tarafından ele geçirilmiş ve dolayısıyla kurumlar burjuvazinin talep, çıkar ve isteklerine göre örgütlenmiş ve çıktılarını buna göre üretmiştir. Böylelikle kapitalist sınıf, devlet politikalarının belirlenmesinde oldukça önemli bir aktör durumuna gelmiştir (Hall, 1999, ss. 77-104). Devletin anlaşılma biçimindeki bu ikinci büyük dönüşüm aynı zamanda Vestfalyan devletin evrenselleşme sürecinin de fitilini ateşleyecektir.

12 Soğuk Savaş sonrası dönemde müdahalenin dinsel değil de ideolojik bir motivasyonla gerçekleşmesi -komünist blokta ve Batı dünyasında kendi üyelerine müdahaleler söz konusudur- de ilginç bir anekdot olarak belirtilmelidir.

Vestfalyan Devletin Evrenselleşmesi

Watson (1992, s. 198), 18. yüzyılı “gerekçelerin ve dengenin çağı” olarak nitelemektedir. Bu da devletler arası ilişkilerde devletlerin çıkarının önemsendiği bir durum demektir. Bu ilke hiyerarşik değil anarşik bir uluslararası düzenin de ortaya çıkışını betimlemektedir. Netice “güç dengesi” sisteminin ortaya çıkmasıdır.

Yapısal realist yaklaşımın en önemli temsilcilerinden Waltz’a göre anarşik bir düzen, kendi kendine yeterlilik ilkesi tarafından yönetilir (Waltz, 1979, ss. 116-122). Diğer bir deyişle sisteme dâhil olan aktörler politikalarını kendileri için ve kendilerine göre belirlerler ve sisteme dâhil olabilmenin asgari koşulu, kendileri için ve kendilerine göre belirledikleri politikaları tatbik edebilme kapasitelerinin yeterliliğidir. Dolayısıyla kendi kendine yeterlik ilkesi devletlerden her şeyden önce siyasal güç düşüncesinin tahkimini istemektedir. Zira anarşik bir düzende kapasite dağılımlarındaki farklılaşma kendi kendine yeterliği tehlikeye düşürebilir. Güç dengesi sistemi devletlerin güç peşinde koştukları, güç maksimizasyonunu amaçladıkları mantığına dayanmaktadır.¹³

Bu noktada bir başka önemli gelişme olarak ekonomik dönüşümün etkisi üzerinde durulmalıdır. Endüstrileşme, Avrupa’da modern devletin ortaya çıkışında hayati öneme sahip olan bir başka fenomen olarak dikkat çekmektedir. Endüstrileşmeyle birlikte şehirlerin boyutu hızla büyümeye, nüfusu artmaya başlamıştır. Bu durum büyüyen şehirlerde devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Endüstri devrimi aynı zamanda devletler arasında rekabete yeni bir boyut eklemiş, çatışmanın askerî ve ekonomik düzleme de taşınmasına sebep olmuş diğer taraftan kitle imha silahlarının ve bunların temini ve üretimi için gereken sermayenin artması ve organize edilmesi ihtiyacına zemin hazırlamıştır (Gregg, 2018, s. 45).¹⁴ Bu durum aslında Vestfalya sonrasında belir-meye başlayan egemen ulus devletin bir “servet kabı” olarak da biçimlenmesinin neticesidir. Böylelikle devlet hem bir güç kabı hem de bir servet kabı olarak ortaya çıkmıştır (Taylor, 1994, s. 154). Bu gelişmeler, devletin süreç içerisinde bir kültür kabı olarak da örgütlenmesinin zeminini hazırlayacaktır. Bir kültür kabı olarak devleti mümkün kılan ise bu kap yani sınırları belirlenmiş ülke üzerinde yaşayan

13 Kratochwil bu mantığın uluslararası sisteme piyasa mantığı üzerinden girdiğini düşünmektedir (Kratochwil, 1982, ss. 18-20).

14 Bazı eleştirel yazarlar bu durumdan hareketle Avrupa devletler sistemindeki dönüşümü mümkün kılan esas gelişmenin ekonomik dönüşüm olduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin; Teschke’ye göre modern uluslararası ilişkiler sisteminin ortaya çıkışı, Vestfalya Antlaşması ile değil ilk modern devlet formasyonu olan İngiltere’nin 18. yüzyılda belirmesi ile işaretlenebilir (Bkz. Teschke, 2002, s. 8).

bir topluluk olarak millettir. Ulus devlet bu sürecin 20. yüzyıldaki neticesi olmuştur. Diğer bir deyişle siyaseti, ekonomiyi, kültürel kimliği ve bir fikir olarak toplum kendisini çevreleyen, sosyal bir kap olarak ulus devlet ortaya çıkmıştır (Taylor, 1994, ss. 156-157). Weber'in 1916'da kurduğu şu cümleler, modern devlet ve millet arasındaki ilişkiyi sarahaten resmetmektedir:

Birisi devletin dünyadaki en yüksek ve son aşama olduğunu söylediğinde, doğru anlaşılırsa kesinlikle haklıdır. Devlet dünyadaki en üst düzey güç organizasyonu olduğu için yaşam ve ölüm (üstünde yetki) sahibidir. Hata, (devlet hakkında konuşan kişi) devletten bahsedip ulustan bahsetmediğinde ortaya çıkmaktadır (Poggi, 1978, ss. 100-101).

Devletlerin milletler ile kurmuş oldukları ilişki bir bakıma mutlakiyetçi ülkesel egemenlik anlayışının da değişmeye başlamış olduğunu göstergesidir. Ülkesel egemenliğe ilk ciddi meydan okuma, 18. yüzyılın sonuna doğru Kuzey Amerika'dan gelmiştir. 1776'da başlayan Amerikan Bağımsızlık Savaşı, Vestfalya ile biçimlenmeye başlayan ülkesel egemenliğe bir meydan okumadır. Hemen arkasından gelen 1789 ve 1848, ülkesel egemenlikten ulusal egemenliğe geçişte önemli kırılmalar yaratan iki büyük hadisedir (Hall, 1999, ss. 133-134).¹⁵ *Demosun* tanımlanması sorunu, devletin tanımlanması açısından en önemli mesele hâline geldi. Devletlerin kendilerini hızla gelişen demokratik kurumlarla yasallaştırması oldukça önemli bir meseleye dönüşmüştür.

Bu süreçte milliyetçilik, egemen devletin meşruiyetini sağlarken popüler egemenlik ve demokrasi ile de bağ kuracaktır. Devlet ve vatandaş arasında kurulacak ilişkinin nasıl kurulduğu meselesinde milliyetçilikle birlikte oldukça önemli bir kayma yaşanacaktır. Dolayısıyla milliyetçiliğin siyasal sahneye girmesi sadece bir güç ve kontrol meselesi değil aynı zamanda meşruiyet ve toplumsal uyum meselesini de beraberinde getirmiştir. Meşruiyet ve toplumsal uyum, ülkeden ne anlaşıldığı konusunda da köklü bir değişim yaratacaktır. Vestfalya sonrasında ülke coğrafi, ekonomik ya da stratejik olarak önemli olan bir alan olmayı sürdürmüştür. Ancak milliyetçilikten sonra ülke çok daha mistik bir anlama kavuşmuştur. Zira bu ülke, milletleşme için aynı zamanda bir politik merkez de temin etmiştir (Buzan ve Hansen, 2009, ss. 27-29).

Modern devletin gücü, devlet ve millet fikrini birleştirebilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Millet olarak devlet ya da ulus devlet milyonlarca insanın hayatlarını devletleri için feda edebilecekleri gibi bir fikrin üzerinde yükselmektedir.

15 Hobsbawm bu iki tarih arasını "Devrimler Çağı" olarak nitelemektedir (Bkz. Hobsbawm, 1996).

Bu devlet bir boşluk üzerinde değildir, belli bir bölgede egemendir. Benzer şekilde millet de bir anavatan üzerinde anlamları (Taylor, 1994, s. 151). Modern devleti meşrulaştıran onun “gayrişahsi hâle” gelmiş olmasıdır (Poggi, 1978, ss. 101-102).

Bu bağlamda Fransız Devrimi, iç politik yapılarda yarattığı dönüşümün yanı sıra uluslararası politikada da ciddi bir değişim ve dönüşüm yaratmıştır. Devrimin Fransa’da ortaya çıkardığı ulusal egemenlik fikri ve Avrupa’nın geriye kalan kısmında tecrübe edilmeye devam eden ülkesel egemenlik arasındaki çelişki, uluslararası politikadaki kural ve kurumlarda da değişikliklere yol açacaktır. Zira ülkesel egemenlikten ulusal egemenliğe geçiş aynı zamanda ülkesel egemenliğin meşruiyet kaynaklarına da ciddi bir meydan okumadır.¹⁶ “Devrim, Fransız ulusunu yaratmaktan çok halkı ulusun bir egemen gücü olarak monarşinin yerine geçirdi ve ayrıca bu eylemin sonucunda ulusu halka özgü enerjiler ve bağlılık ile doldurdu. (...) milliyetçiliği resmi olarak başlatmak yerine milliyetçiliğin meşruiyetini tırmandırırken eş zamanlı olarak onu serbest bıraktı, dönüştürdü ve çoğalttı” (Gat ve Jakobson, 2019, s. 308). Fransız Devrimi’nin taşıdığı ulusal egemenlik fikri, Avrupa çapında dinsel, dilsel, etnik azınlık sorunları, mutsuz etniklikler ve bunlardan beslenen ayrılıkçı hareketleri de beraberinde getirmiştir (Hall, 1999, ss 141-143). Bir diğer deyişle Avrupa’nın sorun kartelası kökten bir değişikliğe uğramıştır.

Devletin milletle kurduğu ilişkinin en önemli neticesi, vatandaş-askerlik kurumunun gelişmesi ve yaygınlaşmaya başlamasıdır. On dokuzuncu yüzyıla kadar paralı askerlik ve devletlerin şiddet kullanmada devlet dışı aktörlerle kurduğu ilişki, devletlerin kabaca 19. yüzyıla kadar askerî politikalarının belirlenmesinde milliyetçilik fikrinin, vatandaşlık konsepti etrafında örgütlenmiş bir ülke savunması fikrinin yaygın olmadığını göstermektedir. Ancak Amerikan ve Fransız Devrimlerinden sonra bu devrimlerin ülke savunması ve vatandaşlık konsepti etrafında askerî bir örgütlenme fikrini geliştirmesiyle milliyetçilik, politikalarda çok daha belirgin bir renk hâlini almaya başlamıştır. Napoleon’un *levee en masse* (seferberlik) kurumunu etkin bir biçimde kullanmaya başlaması, Avrupa’da ulusların konsolidasyonun güzel örneklerinden birisidir (Gregg, 2018, s. 53).¹⁷

16 Bu esaslı meydan okumanın en yıkıcı etkisi, Alman prenslerinin üzerinde görülecektir. Fransız Devrimi’nin bir meşruiyet kaynağı olarak feodaliteye meydan okuması, Alman prenslerinin canına okuduğu gibi Avrupa’daki diğer monarkları da zayıflatmıştır.

17 Ancak bu süreç kesin ve kesintisiz bir biçimde ilerlemiş değildir. Prusya Polis Bakanı’nın ifadeleriyle “Bir milleti silahlandırmak isyanı ve kargaşayı kolaylaştırmak ve organize etmek anlamına” gelmektedir (Bkz. Hall, 1999, s. 149). Napolyon Savaşlarının ardından teritoryal egemenlik hayatta kalabilmek için son bir adım atacaktır. Bu adımı organize eden üç önemli isim; Metternich, Castlereagh ve Talleyrand’dır (Bkz. Sofka, 1998, ss. 115-149).

Napolyon Savaşları, ulusal egemenliğe dayalı yeni devlet örgütlenmesinin Avrupa çapında yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Örneğin; Napolyon Savaşlarının Rusya'da özellikle askerî bürokraside uluslaşmaya dair derin bir etki bıraktığı görülmektedir.¹⁸ Avrupa Uyumu'nun görece istikrarlı otuz yılının ardından patlak veren 1848 Devrimleri, milliyetçiliğin yarattığı halkaların merkezî Avrupa'daki toplumlar arasında yayılmasında katalizör görevi icra edecektir ve Avrupa 19. yüzyılın sonuna doğru içeride yasal eşitliğin kurumsallaştığı (vatandaşlık) bir coğrafya hâlini almaya başlayacaktır (Hall, 1999, ss. 23-24). Vatandaşlık konseptinin oluşması, ulusal kimliklerin güçlenmesini de sağlamıştır.

Bu dönemde bir başka gelişme, Avrupa nüfusunun ciddi oranda artmasıdır. Söz konusu nüfus artışının önemli sonuçlarından birisi, Avrupa dışına göç hareketliliğidir. Bu hareketlilik, Avrupa değerlerinin ve kurumlarının yeni dünyalara götürülmesini sağlayan emperyalizmin insan kaynağını sağlamıştır.¹⁹ Ancak ulusal kolektif kimliklerin ortaya çıkmaya başlaması, emperyalizmin uygulanmasını ve siyasal hedeflerini de dönüşüme uğratmıştır. Zira ulusal kolektif kimlikler aynı zamanda ülkelerin ekonomilerini ulusal çıkarları gerçekleştirmek üzere birer "savaş ekonomisi" hâline dönüştürmüştür. Bu savaş ekonomisi hâline dönüşmenin siyasal alandaki etkisi kendi kendine yeterlik fikrinin kökleşmesidir.²⁰

Fransız Devrimi ile başlayıp I. Dünya Savaşı ile sona eren dönemde ülkesel egemenlik, devrimler ve reformlar ile tamamıyla ulusal egemenliğe dönüşmüştür. Ulus devletlerin uluslararası ilişkiler sisteminin esası hâlini alması, Avrupa'daki uygulamaların diğer dünyalara özellikle emperyalizm aracılığıyla yansıtılması neticesinde söz konusu olmuştur. Dekolonizasyon sürecinde yaşanan da büyük ölçüde Avrupa tipi devletin Avrupa dışında inşasıdır. Bu bakımdan milliyetçilik ve Milletler Cemi-

18 Rus tarihçi Vasili Kliuchevskii'nin de işaret ettiği gibi Rusya'da belirmekte olan yeni eğitimli sınıfın esas amacı aslında Fransız Devrimi'nin ilkelerini Rusya'ya da taşımaktır. Dekambrist harekete katıldıkları gerekçesiyle yargılanan 570 kişiden 456 tanesi ordu personelidir. Bunlar arasında 17 general ve 117 de kurmay subay bulunmaktadır (Bkz. Rieber, 2015).

19 Avrupalılar bu yeni dünyalara giderken yollarında salgın hastalıklarını da götürmüşlerdir. Avrupalıların beraberlerinde getirdikleri virüs, yerli halklara çok yabancı olduğu için Avrupalılara yerli halklar karşısında ciddi bir üstünlük ve güç kazandırmıştır. Emperyalizmi mümkün kılan ilk üstünlük bir bakıma budur (McNeill, 1978, ss. 1-5, 176-208).

20 Bu dönüşümün en çarpıcı örneklerinden birisi Bismarck'tır. Zira Bismarck'a göre ortak bir çıkar söz konusu değildir, her devletin kendine ait çıkarları vardır (Bkz. Kissinger, 1968, ss. 888-924). 1876'da Doğu Sorunu ağırlaştığında bu sorunun Avrupa'nın çıkarlarına uygun biçimde çözülmesi gerektiğinden bahseden Gorçakof'a verdiği "Avrupa'nın çıkarları fikrini reddediyoruz" cevabı, Bismarck'ın perspektifinin anlaşılması bakımından önemlidir (Bkz. Kratochwil, 1982, s. 21). Savaş ekonomisi hâline dönüşmenin etkileri sömürgecilik üzerinde belirlemeye başladığında Bismarck sorunların yönetimi için 1885'te Berlin Konferansı'nı toplamıştır (Bkz. Anderson, 1993, ss. 128-141).

yeti'nin kuruluşuna ilham veren selfdeterminasyon ilkesinin gereksindiği ulus devlet formları arasında yakın bir bağ olduğu söylenebilir. Kavram, Afrika ülkelerinde dekolonizasyon sürecinde bağımsızlık ve devlet kurmada çıpa hâlini alırken Doğu Asya'da antiemperyalist mücadelenin retorığı olmanın yanı sıra demokratikleşme istencinin de bir ifadesi olmuştur (Calhoun, 1993, ss. 211-239). Selfdeterminasyonun şekil aldığı kap ise Vestfalyan devlettir. Bu çerçevede Philpott'un da ifade ettiği gibi egemenliğin üç yüz yıllık tarihi aslında Vestfalya'nın coğrafi genişlemesinin de tarihidir (Philpott, 1999, s. 583).

1945'te kurulan Birleşmiş Milletler'in bütün ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına yönelik ilkeyi kabul etmesi özellikle Asya ve Afrika'daki milliyetçi hareketlerin yükselişine önemli etki etmiştir (Guibernau, 1997, ss. 189-194). Ancak 1960'lı yıllara gelindiğinde Avrupa düşüncesiyle ve Avrupa siyaset pratikleriyle sert bir şekilde tanışmış üçüncü dünya ülkelerindeki milliyetçilikler oldukça eklektik bir yapıdadır. Bu durumun sebebi, bu ülkelerdeki milliyetçi aydınların ajandalarını oluştururken faydalanabilecekleri tarihsel tecrübenin "çeşitliliği"dir (Chatterjee, 1996, s. 53). Belli bir toprak parçasından (ülkeden) ziyade toplumsal özlemlere dayanmaları bakımından üçüncü dünya milliyetçiliklerinden "milletsiz milliyetçilik" diye bahsetmek de mümkündür (G. Balandier'den aktaran Calvez, 1967, s. 40).

II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkan bu yeni bağımsız devletler diğer egemen devletlerle aynı hakları ve sorumlulukları, bir ülke üzerinde adli denetim hakkını (egemenliği) ve buna dışarıdan müdahale edilmeyeceği taahhüdünü kazanmışlardır. Bu devletler kazanmış oldukları hakları kullanabilmek ve sorumlulukları yerine getirebilmek için gereken klasik uluslararası hukuk tarafından verili kabul edilen kurumsal yapılara sahip değillerdir. Ancak uluslararası hukuk, bir devletin egemen eşit devlet olarak sisteme katılımı için tanınmayı gerek ve yeter şart gördüğü için bu devletler kendi kendilerine yetmiyor olmalarına rağmen sisteme dâhil olmuşlardır (Jackson, 1991, ss. 20-21). Bu durumun uluslararası barış ve güvenlik üzerinde ciddi riskler oluşturmaya başlaması, sistem tartışmasının en önemli ayaklarından birisini oluşturacaktır.

Neovestfalyan Düzene Geçiş

Uluslararası ilişkilerde Vestfalya'ya dönük vurgunun Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından arttığı gözlenmektedir. Postmodernizmin uluslararası ilişkiler teorilerinde tartışılmaya başlanması da modern devletler sisteminin tartışmaya açılmasında etkili olmuştur. Kavram, öznenin merkezleştirildiği, dağıldığı ve parçalara ayrıldığı

bir süreç varsayımına sahiptir. Dolayısıyla eğer modernite tarihsel bir tecrübe ya da proje olarak tamamlanıyor ya da yeni bir aşamaya geçiliyorsa Vestfalyan devletin de tarihsel bir tecrübe olarak nihayete ermesi gerekmektedir.

Tartışmaların Soğuk Savaş'ın bitişine tarihlenmiş olması anlamlıdır zira yeni bir döneme geçildiğini savunan araştırmacılar, Soğuk Savaş'ın Vestfalyan sistemin ağırlarını donuklaştırdığını savunmaktadır. Bu bağlamda Falk (2002, ss. 311-352) ve Caporaso (1996, ss. 29-52) gibi araştırmacılar, Avrupa'nın yeni dönemde post-vestfalyan bir uluslararası ilişkiler sistemi geliştirdiğini ileri sürmektedir. Bu post-vestfalyan düzenin en önemli özellikleri olarak ise egemenliğin önemsizleşmesi, ülkeselliğin değerini yitirmesi ve ittifak politikalarının terk edilmesi gösterilmektedir. Vestfalyan devletin tarihe karıştığı tartışmalarının yoğunluğunu arttıran en önemli gelişme ise Avrupa Birliği'nin ortaya çıkması olmuştur. Avrupa'nın devletler arası ilişkiler mantığında yaşamış olduğu dönüşüm, araştırmacıları bu konu üzerine düşünmeye teşvik edecektir (Balibar, 1991, s. 16; Kirchner, 2007, ss. 947-968; Krahmann, 2003, ss. 5-26).

Avrupa'da Vestfalyan devletin etkisi kaybolduğu iddia edilirken (Krasner, 1993, ss. 253-264; 1995/96, ss. 115-151; Gelber, 1997) Avrupa Birliği ile ortaya çıkan yeni durumu çözümlemek için geliştirilen federatif yaklaşımlar yeni çözümlemeler önermektedir. Avrupa'da ortaya çıkan gelişkin iş birliği aynı zamanda piyasaların düzenlenmesinde, para ve güvenlik politikalarında da geniş bir dayanışmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte Avrupa'nın güneyine ve doğusuna doğru son genişlemesi, Avrupa'nın kültürel, siyasal ve toplumsal çeşitliliğini arttırdığı için Brüksel'in hiyerarşik müdahalesini oldukça zorlaştırmıştır. Zielonka'ya göre ortaya çıkan yeni düzen bir federal yapıdan ziyade Orta Çağ Avrupasının devletler sistemine daha çok benzemektedir. Diğer bir deyişle postvestfalyan dönem aslında tıpkı Orta Çağ gibi Vestfalya ile tam bir zıtlık içerisinde olan "Yeni Orta Çağ"dır (Zielonka, 2013, ss. 1-18; Whitman, 2011; Bull, 2002).

Ancak Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşananlar bir taraftan milliyetçilik üzerine araştırmacıların hararetli bir tartışmaya başlamasına sebep olurken diğer taraftan devlet ve devletler sistemi üzerine tartışmaları farklılaştırmış ve beraberinde güç dengesi perspektiflerinin güncellenmiş ya da farklılaştırılmış hâllerini getirmiştir. Demokratikleşme ve demokratikleşmenin Batı dışı toplumlarda yarattığı kırılğanlıklar ve siyasal istikrarsızlıkların uluslararası barış ve güvenlik üzerinde yarattığı baskı ciddi bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır (Schweller, 2006, ss. 59-61; Mansfield ve Snyder, 1995, ss. 5-38).

Özellikle Afrika’da yaşanan insani trajedilerin etkisiyle devletler sistemini yakından ilgilendiren bir başka tartışma hem entelektüel kamunun hem de Birleşmiş Milletler’in gündemine girmiştir: Başarısız devletler. Uluslararası ilişkiler sistemine II. Dünya Savaşı sonrasında II. Dünya Savaşı öncesi dönemden daha fazla devletin hızla katılabilmiş olmasının temel nedeni, iki dönem arasındaki uluslararası hukuk ve meşruiyet konseptlerindeki hayati dönüşümlerdir. Savaş öncesi dönemin uluslararası çerçevesi büyük ölçüde Avrupalı olanlar ve Avrupalı olmayanlar şeklindedir. Dolayısıyla egemen devletler büyük ölçüde Avrupalı devletlerdir, standartlar Batılı ölçütlerle belirlenmiştir. Bu ölçütler ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal açıdan da bir ayrımı işaretlemektedir. Ancak bu ayrım, II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası hukuk açısından flulaşacaktır. Neticede Birleşmiş Milletler kurulduğunda yaklaşık 50 üyesi varken bugün BM üyesi ülkelerin sayısı 193’tür. Bu durumu mümkün kılan, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası hukukun moral değeri hâline de dönüşmüş olan selfdeterminasyon ilkesidir.

Egemenlik bir devletin diğer devletlerden bağımsızlığını işaretlemektedir. Örneğin; İngiltere’nin idaresi altındaki The Gold Coast, 1957 sonrasında Gana hâlini alarak İngiltere ile eşit haklara sahip olmuştur. Diğer bir deyişle bir devletin egemenliği kategoriktir, olasılıklı bir durum değildir, egemen olmakla olmamak arasında kalmak gibi bir durum söz konusu olamaz. Ancak Jackson’a göre II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanan devletler, klasik egemen devletler ile karşılaştırıldığında daha çok “devlet benzeri” organizasyonlar olarak tasnif edilmelidir (Jackson, 1991, ss. 25-32).

Başarısız devlet tartışması, devletlerin *de jure* statüleri ve *de facto* pratikleri arasındaki uyumsuzluğun bir neticesidir. Bu konuda ilk çalışmalardan birisini yapan Jackson, bu devletleri açıklayabilmek için negatif egemenlik konseptini geliştirmiştir. Bu konsept, gelişmekte olan ülkelerdeki *de jure* yapıya işaret etmektedir. Bu ülkelerde *de jure* bir egemenlik ve ülkesel bütünlük kavrayışı söz konusudur ancak *de facto* olarak bu tahayyül geçerli değildir. Bu kavramların hem *de jure* hem de *de facto* mevcut olduğu durum ise pozitif egemenlik olarak adlandırılmaktadır (Jackson, 1991, ss. 26-31). Yazara göre 1960’lardan sonra uluslararası sisteme çok sayıda devlet benzeri olarak tanımlanabilecek (*quasi-state*) aktör dâhil olmuştur ancak bunların birçoğu ampirik olarak değil hukuki tanım olarak devlet durumundadır. Neticede 1990’lardan itibaren de böyle devletler yerel düzensizliklerine ve çoğunlukla gayrimeşru otoriteler tarafından idare edilmelerine rağmen niteliksiz de olsa bir varoluş hakkına sahip olmuşlardır (Newman, 2009, s. 423).

Kendi kendine yeterlikleri tartışmalı ülkeler egemenlik haklarının kullanımı açısından diğer ülkelerle eşit haklara sahip bulunmaktadır. Ancak süreç bize bu ülkelerin de uluslararası topluma katılmalarından sonra egemenlik oyununun eski biçimiyle devam etmediğini göstermektedir. Yeni egemenlik oyunu çok temel olarak iki normatif yeniliğe dayanmaktadır: Koloniler için selfdeterminasyon ve gelişmemiş ülkelerin kalkınma hakları. Bu iki yenilik, üçüncü dünyadaki kırılmalı ve zayıf ülkelerin egemenlik haklarını güçlendirmektedir. Jackson'a göre kategorik olarak eski kolonilere selfdeterminasyon hakkının tanınması, negatif egemenlik rejimlerinin kurulmasına sebep olan en temel yenilik olarak değerlendirilebilir. Selfdeterminasyon hakkı, BM şartının birinci maddesinde zikredilmektedir. Ancak antlaşma, Jackson'a göre bugün kimlerin selfdeterminasyon hakkını kullanabileceğine, kimlerin halk olma özelliklerine sahip olduğuna dair bir tanımlama içermemektedir. Dolayısıyla eski koloni olmayan birçok toplum bu selfdeterminasyon hakkından faydalanamamaktadır. Egemenliğin ahlaki dili bu toplumları ayrılıkçı, mezhepçi ya da irredantist olarak tanımlayabilmektedir. Diğer taraftan selfdeterminasyon, az gelişmiş dünyadaki devlet benzeri yapılar için muhafazakâr bir hak olarak görülmektedir (Jackson, 1991, ss. 40-42).²¹

Bu noktada zayıf devlet ve başarısız devlet arasındaki ayrımın netleştirilmesi faydalı olabilir. Zayıf devlet fenomeni bir devletin kamu düzenini sağlamakta zayıflığı, sınırlarının güvenliğini sağlayamaması, bir devletin sağlaması gereken temel kamu mallarını ve hizmetlerini sağlayamaması ve içerideki ekstra meydan okumalara cevap verememesi olarak tanımlanabilir. Devletin başarısızlığı ise merkezî otoritenin -eğer bir merkezî otorite varsa- kamu hizmetlerinin üretilmesinde ve sunulmasında tamamen başarısızlığını, ülkesi üzerinde kontrolü kaybetmiş olmasını ifade etmektedir. Başarısız devlet, ülkesi üzerinde *de facto* kontrolü olmayan devlet demektir.²²

Her iki yaklaşım da büyük ölçüde geleneksel Vestfalya düşüncesine yaslanmaktadır ancak geleneksel Vestfalya düzeninde uluslararası barış ve güvenlik için teh-

21 Bu noktada başarısız devlete ilişkin yaklaşımlar üç başlık altında toplanabilir. Birinci yaklaşım, başarısız devletleri büyük ölçüde uluslararası güvenlik ve güvenliksizlik bağlamında değerlendirmektedir. İkinci yaklaşım biçimi, başarısız devletin ontolojik olarak açıklanabilir olmadığını dolayısıyla analitik bir tartışma yürütülemeyeceğini savunan yaklaşımlardır. Üçüncü gruptaki araştırmacılar ise başarısız devlet tartışmasını etnosentrik ve hegemonik bir ajandanın parçası olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre başarısız devlet konsepti gelişmekte olan ülkelerin demokratikleştirilmesi ya da şeytanlaştırılarak müdahale edilebilmesi ajandasının bir parçasıdır (Newman, 2009, ss. 424-425).

22 Newman'ın da işaret ettiği gibi başarısız devlet tartışmasının devlet kavramsallaştırmasının Weberyen devlet anlayışına yaslandığı dolayısıyla ideal devletin Avrupa'da olduğu varsayımını bünyesinde barındırdığı dikkatten kaçırılmamalıdır (Bkz. Newman, 2009, s. 426).

ditler daha ziyade büyük devletler tarafından üretilirken 21. Yüzyılda uluslararası barış ve güvenliğe tehditler başarısız ya da zayıf devletlerden de kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum Vestfalya sonrası büyük çaplı bir dönüşüme işaret etmektedir. Zira güvensizlik ve çatışmalar bu yüzyılda devletler arası çatışmalar biçiminde değil başarısız devletlerdeki ya da güçsüz devletlerdeki sivil savaşlar biçiminde karakterize olmaktadır. Dolayısıyla güvenlik tehditleri, devletlerin egemenlikleri ve ülkesel bütünlükleri normlarını da tehdit etmektedir. Taylor gibi bazı yazarlar, başarısız devletlerin bu ülkelerde aksi ya da agresif hükümetlerin iş başına gelmelerini kolaylaştıran bir çevre yaratmakta, bu hükümetlerin devletin “egemen eşitlik” ilkesinden de faydalanarak bölgesel bir tehdit unsuru hâline dönüşebildiğini belirtmektedirler. Taylor bu duruma örnek olarak Liberya’yı göstermektedir (Newman, 2009, ss. 423-430).

Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner (1992-93, ss. 3-20), BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Gali’nin 1992’de hazırladığı *An Agenda for Peace* başlıklı raporda, Afrika ve Asya gibi bölgelerdeki güçsüz bazı ülkelerin yönetim yapısının güçlendirilmesine odaklanan çalışması sonrasında BM’nin başarısız devletler (*failed states*) ve başarısızlaşan devletler (*failing states*) doğrudan küresel güvenlik sorunu oluşturmaya başladıkları için küresel bir mücadele gerektirdiğini ileri sürerek bu ülkelerin BM’nin desteğiyle ya da doğrudan BM tarafından yönetilmesi gerektiğini savunan makalesinin (Helman ve Ratner, 1992-93, ss. 3-20) pratikteki yansımaları, NATO’nun BM çerçevesinde yürüttüğü “peace-making” ve “peace-keeping” operasyonları olmuştur. Bu iki konsept, Vestfalyan devletler sisteminin çok temel iki ilkesi, kendi kendine yeterlik ve müdahalesizliğin dönüşümüne ilişkin önemli köşe taşlarıdır.

Soğuk Savaş sadece Avrupa’da değil dekolonizasyon sürecinin de etkisiyle neredeyse bütün dünya ölçeğinde Vestfalyan devletin uluslararası ilişkilerinin temelini oluşturmaya, bu çerçevede Hardt ve Negri’nin anladıkları şekliyle bir minimum istisna döneminin tecrübe edilmesine sebep olmuştur (Hardt ve Negri, 2004, ss. 32-48). Egemen eşit devletler ilkesi bu süreçte Bağlantısızlar Hareketi’nin de en önemli dayanağını teşkil edecektir. Vestfalyan devlet sisteminin temel vurgularına (ülkesellik, egemenlik, eşitlik) içkin bir şekilde taşınan ideoloji ise milliyetçilik olmuştur. Diğer bir deyişle Vestfalyan devlet sistemi ve milliyetçilik, 19. yüzyılda Avrupa’da yarattığı etkiyi 20. yüzyılın ikinci yarısında dekolonizasyon sürecini yaşayan coğrafyalarda yaratmıştır. Avrupa, ABD ve Sovyetler gibi maksimum istisna

durumları yaratan ya da yaratmaya çalışan²³ ülkelere karşı sisteme dâhil olan ülkelerin büyük çoğunluğu bu süreçte devlet dışı aktörlerle ya da paralı askerlerle çalışmayı, Vestfalya ile kazanmış oldukları en önemli ayrıcalık olan egemenliklerini zayıflatabileceği endişesiyle tercih etmeyeceklerdir. Ancak Sovyetler'in Afganistan'ı işgali ile başlayan Balkanlar'da ve Asya'da Sovyetler'in çözülmesi sürecinde Soğuk Savaş'ın sona ermesine paralel biçimde Vestfalyan devlete olan egemenlik vurgusunda da değişimler yaşanmaya başlayacak ve uluslararası ilişkiler yeni biçimlerde savaşlarla ve bu savaşlarla ilgili uluslararası konseptlerle tanışacaktır.

Vestfalyan devletler sisteminde devrimsel nitelikli değişikliklerden birisi olarak BM Güvenlik Konseyi kararıyla "insani müdahale"nin mümkün ve meşru kılınması gösterilebilir. Philpott'a göre bu gelişme, egemenlik tarihindeki önemli devrimlerden biridir (Philpott, 1999, ss. 586-587). Ancak burada dikkat edilmesi gereken müdahalenin sınırlı ve selektif olması gerekliliği, müdahalenin sadece BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla mümkün olabilmesi ve müdahalenin meşruiyetinin evrensel olmadığıdır (Philpott, 1999, ss. 586-587).

Vestfalyan devletler sisteminin savaş mantığındaki en büyük dönüşüm ise 11 Eylül sonrasında gerçekleşmiştir. ABD Başkanı Bush'un *pre-emptive strike* (ön alıcı vuruş) doktrini ve bu çerçevede devlet dışı aktörleri tehdit olarak belirleyip çatışması, çatışma için paralı askerlerden, şirketlerden faydalanması, Vestfalyan devletin savaş mantığı açısından yıkıcı bir etki yaratmıştır. ABD'nin Afganistan'ı işgalinin hemen ardından Irak'ta başlattığı kampanya bu yeni savaş mantığının dikkat çekici örneklerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından yaşanan gelişmeler, Klasik Vestfalyan devletin realiteye cevap veremediğinin ve esnetildiğinin ancak temel mantığının güçlü bir şekilde varlığını devam ettirdiğinin göstergeleridir. Diğer taraftan ekonomik ve sosyal alanda tecrübe edilen birtakım olumsuzluklar, Klasik Vestfalyan mantığın temel mantığında da bir dönüşümü icbar etmektedir. 2020 yılının ilk yarısında tüm dünyada etkisini gösteren COVID-19 salgını vesilesiyle bu zorun-

23 ABD'nin Kongo'nun seçimle işbaşına gelen lideri Lumumba'yı bir istihbarat operasyonu ile devirmesi, Domuzlar Körfezi çıkarması ya da Sovyetler Birliği'nin Brejnev Doktrini çerçevesinde Sovyetler'in bir parçası olmayan ancak Doğu Bloku üyesi olan Çekoslovakya gibi ülkelere müdahale etmesi maksimum istisna hâli yaratma denemeleridir.

luluk tekrar gündeme gelmiştir. Bir taraftan devletler, tıpkı 17. ve 18. yüzyıllarda salgınların önlenmesi ve etkisinin hafifletilmesi sürecinde olduğu gibi Klasik Vestfalyan devlet mantığının bütün avantajlarından ve aparatlarından faydalanırken diğer taraftan bu krizle mücadele edebilmek için uluslararası yapıların desteğini, organizasyonunu ve hatta müdahalesini gereksinmişlerdir.

Bu süreç tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçişin kaçınılmaz neticesi görünümündedir. Waltz'a göre süreç uluslararası sistemi ve bu sistemin yapılarını da şekillendirecek ve güç dengesi dinamiklerine doğru yönlendirecektir (Waltz, 2000, ss. 5-41). Avrupa Birliği'nin Vestfalyan egemenliğin üç yüzünü de (egemen eşitlik, ülkesellik ve müdahalesizlik) dönüşüme uğrattığı açıktır. Ancak Avrupa Birliği'nin bile savunma, güvenlik, eğitim, sağlık sistemi gibi çok sayıda meseleyi devletlerin egemenlik alanına bıraktığına dikkat edilmelidir (Philpott, 1999, s. 589).

Avrupa istisnalığının iki çok temel politik sebebi vardır. Birincisi, devletler üzerinde bir kontrol mekanizması olarak çalışmaya başlayan güç dengesi ilkesi/sistemi/mantığıdır. Lokal düzeyde belli bir geçmişi olan güç dengesi, Vestfalya sonrasında ilk defa geniş çaplı bir devletler arası sistem hâline dönüşmüş ve endüstri devrimi, emperyalizm, milliyetçilik ve dekolonizasyon süreçlerinden geçerek evrenselleşmiştir. Burada beliren ikinci mekanizma kendi ülkesine yönelen tehdit ya da tehlikeyi karşılamak için savunmacı devletin icadıdır. Bir güç kabı olarak devlet 17. yüzyıldan itibaren devletler arası sistemi domine etmektedir (Taylor, 1994, ss. 153-154). Devletlerin egemenlikleri üzerindeki birtakım kısıtlamalar, uygulamalar istisnai durumları işaretlemektedir. Dolayısıyla modern teritoryal devlet ya da Vestfalyan devlet, Roma İmparatorluğu sonrası tarihsel süreç içerisinde egemenlik anlamında en büyük devrim olma özelliğini sürdürmektedir.

Peki bu devrimle bağlantılı biçimde gelişen ulus devlet, 20. yüzyılın ikinci yarısında önemini yitirmiş midir? Bu mesele üzerine 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişen önemli bir literatür bulunmaktadır (Rosenau, 1989; Deutsch, 1981, ss. 331-343; Brown, 1973). Örneğin; Herz, II. Dünya Savaşı'ndan sonra atom çağına geçildiğini, kıtalar arası füzelerle savaş mantığının ve teknolojinin değiştiğini dolayısıyla ulus devletin insanları belli bir bölge içerisinde savunmak gibi basit fonksiyonlarını artık tam manasıyla yerine getirmesinin pek mümkün gözükmediğini ifade etmiş ve "teritoryal devletin sonunu" ilan etmiştir (Herz, 1976). Ancak gelinen noktada görülüyor ki devlet hâlâ en önemli "kap" olarak varlığını sürdürmektedir.

Robert Kaplan, serbest ticaret, serbest dolaşım, demokrasinin yaygınlaşması ilkeleri etrafında örgütlenen Küreselleşme 1.0'dan Küreselleşme 2.0'a geçtiğimizi,

bu dönemin temel özelliğinin jeopolitiğinin geri dönüşü ve milliyetçiliklerin yaygınlaşması olduğunu iddia etmektedir (Kaplan, 2020). Ekonominin bu kadar ön plana çıktığı bir dönemde savaş beklentisi olan teorisyenlerin sayısının da arttığına dikkat çeken Posen, bu öngörülere rağmen konvansiyonel bir savaş beklentisi içerisinde olmadığını çünkü savaşın hem riskli hem de pahalı bir iş olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Posen (2020), önümüzdeki dönemde nükleer silahlanmaya dönük adımların daha yoğun olabileceğini ileri sürmektedir.

Sonuç olarak milliyetçilikler ve Vestfalyan devlet, 1848'deki girişimin ardından bir kere daha alt edilememiştir.²⁴ Bu durum aslında gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için potansiyelleri de bünyesinde taşımaktadır. Klasik Vestfalyan devletin müdahalesizlik ilkesinin gelişmeler neticesinde gevşemesi, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması açısından uluslararası ve uluslar üstü örgütlenmelere daha fazla alan açabilir. Bu alanı yaratacak olan ise neovestfalyan devletin ortaya çıkışıdır. Ülkesellik ve egemen eşitlik ilkeleri, neovestfalyan devletin esasları olmayı sürdürürken müdahalesizlik ilkesi, selektif ve kuralla bağlanmış olmakla birlikte daha fazla talep edilir hâle gelecektir. Egemen devletler belli konularda uluslararası ya da ulus üstü örgütlere yetki devri konusunda çok daha istekli olabilir. Böyle bir gelişme egemen eşitlik ve ülkesellik ilkelerinde de belirgin bir esnemeyi beraberinde getirecektir. Süreç içerisinde refleksif popülist milliyetçilikler yerini demokratik milliyetçiliklere terk edebilir. Ancak egemen ulus devlet konsepti olarak milliyetçilik ise çarkları işleten unsur olarak varlığını sürdürecektir. Zira az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kalkınma ve refah umudunun taşıyıcısı hâlâ ulus devlet, dolayısıyla milliyetçiliktir.

24 Smith milliyetçiliklerin ve milletlerin alt edilemiyor olmasında hem riskler hem de umutlar olduğunu belirtmektedir. Riskler dünyanın her yerinde etnik çatışmaların derinleşmesinin yaratacağı dalgalanmalarda görülebilir. "Ama milletler ile milli kimlikler dünyası umuttan da yoksun değildir. Milliyetçilik, reform olaylarının çoğundan ve tiranlık rejimlerinin demokratikleştirilmesinden de sorumlu olmayabilir, ama sık sık, aşağılanmış halklar için bir gurur kaynağı, eşlikçi bir motif ve 'demokrasi' ile 'uygarlık'a katılmanın ya da kavuşmanın kabul edilmiş tarzı olmuştur. Milliyetçilik aynı zamanda bugün popüler rızaya sahip ve popüler coşku sağlayan siyasi dayanışmanın yegâne tahayyülünü ve rasyonelini verir." (Smith, 2010, ss. 270-271).

Rethinking the States System

From the Classical Westphalian State to the Neo-Westphalian State

Öner Buçukcu

In terms of the literature on international relations, the Treaty of Westphalia is considered one of the cornerstones of the structure can be called Westphalian sovereignty and is a kind of metonymy in today's world, as Morghentau (1985) and Gross have elaborated in their classic works. The significant point here is that Westphalia did not spontaneously arise; the conditions that created Westphalia were embedded in the structure of the medieval European state system. A political vacuum existed in Europe after the fall of the Roman Empire. The spatial field of order had been formed with impersonations in which authority was maintained or broken (Ruggie, 1993, p. 151). In short, boundaries were uncertain and authority was intertwined or overlapping in the pre-modern period (Koslowski, 2000, pp. 44–45; Gregg, 2018, p. 42).

A new order based on structures called *stato* [state] began to occur in Italy after the post-Roman Empire political structures crumbled. No hierarchical relationship based on the understanding of territorial sovereignty existed among these *statos*. The fact that they had been organized outside the hierarchy of the Church, which was dominant in Europe, brought about the differentiation of their priorities. France's invasion of Italy in 1494 accelerated the transfer to Europe of these political structures that had developed in Italy. The most significant catalyst of this process that laid the groundwork for the transformation of Europe's political

@ Assist. Prof., Yıldırım Beyazıt University. obucukcu@ybu.edu.tr

 © Scientific Studies Association
DOI: 10.12658/M0621
insan & toplum, 2021.
insanvetoplum.org

structure was undoubtedly the Reformation. German's loss of approximately 30% of their population in the conflicts also known as the 30 Years War can be claimed to have contributed to the settlement of new structures that had adapted the organizational logic of *status* in place of the religion-based political organization. However, the most significant contribution from the Reformation was the principle of *curius regio, eius religio* (you are subject to the religion of whose authority you are under) being adopted. This principle allowed rulers to homogenize their populations while consolidating their sovereignty over a certain territory (Holborn, 1983, pp. 243–246; Barraclough, 1984, p. 371).

Under these circumstances, the Treaty of Westphalia that ended the 30 Years War was considered a turning point in European history. It brought about the rule of law; negotiation-based balance and control mechanisms were replaced by the violence of the age of anarchy and barbarism, and religious tolerance and religious rights were guaranteed. After Westphalia, the order to which Europeans had grown accustomed in the Middle Ages did not immediately disappear. Some privileges of nobility and clergy continued in the country. As Schmidt stated, "Westphalia destroyed the gnarled structure of the empires but also reaffirmed their federal unions" (Schmidt, 1998, pp. 447–454). However, local rulers then had the authority to independently negotiate and make agreements with other powers without the need for anyone's approval or opinion. In addition, with the proper evaluation by Philippott (2001, p. 89), religion was most significantly no longer a *casus belli*.

One of the most significant impacts of Westphalia was its contribution to the transformation of collective identities. Because territoriality was not common in the pre-Westphalian period, people rarely considered themselves part of a country or felt a common identity. In this process, the Renaissance and Reformation had increased the influence of the territoriality mindset and ended the horizontal division of Europe, creating a fragmented and vertically divided Europe. This means the formation of nationalities appeared within the new regional power centers. Westphalia, in a sense, was the legal text of these transforming structures.

Another significant contribution from Westphalia is that it laid the groundwork for the general acceptance and standardization of the principle of non-intervention, which had been developed based on the principle of territoriality. In this context, the emergence of territoriality as a "mode of action to secure a defined area, a region, or certain results" was about 400 years after the Treaty of Westphalia, the result being that states emerged as sources of power. *Raison d'état* had become much more significant for these states, having centralized and turned into absolute regimes

(Taylor, 1994, p. 151–153). The structure that emerged gradually in this process was the sovereign modern state. In this context, the most significant feature of the Westphalian state system was that it consisted of regionally segregated, mutually exclusive but functionally very similar structures. The most fundamental feature was that it had been segmented; a private authority alone consolidated the public domain. This consolidation can be stated as having two basic results, the first being the monopolization of the use of violence. This right covers both internal and external aspects. The second situation that originated from the consolidation was the religious and natural laws that had been the source of social and political mobility in the medieval world being replaced with theories of sovereignty. In other words, *jus inter gentes* [law between people] was replaced with *jus gentium* (the law of nations; Ruggie, 1993, p. 151–152).

The other striking transformation for understanding states involves the intertwining of modern nationalism and the state thanks to the American and French revolutions. Nationalism, which had developed in conjunction with the popular concept of sovereignty, not only emphasized states' equality as a modern ideology but also ensured the development of common identities such as citizenship, in which individuals feel belonging with a deeper connection. Members of this community have also begun to share a common political, cultural, and social identity. This situation also facilitated marking the distinction between inside and outside.

Since the 18th century, these developments have brought about the formation of an anarchic, non-hierarchical, international order. As Waltz (1979, pp. 116–122) stated, the hallmark of an anarchic order is the central role of the self-sufficiency principle. In other words, the actors involved in the system determine their policies for and according to themselves, and self-sufficiency is the minimum condition for being included in the system. Therefore, the principle of self-sufficiency demands from states above all else the arbitration of the idea of political power. While the Industrial Revolution had added a new dimension to competition among states and caused the conflict to be carried on military and economic platforms as well. However, it also paved the way for the increase and organization of weapons of mass destruction and the capital required for their procurement/production (Gregg, 2018, p. 45). This situation is actually the result of the formation of sovereign nation-states that started to appear after Westphalia as so-called pots of wealth. Therefore, states emerged as both a pot of power and a pot of wealth (Taylor, 1994, p. 154).

These developments would bring about states being organized in the process as cultural platforms. What makes states possible as a cultural platform is a nation

living as a community in a land with defined borders. Nation states were the 20th-century outcome of this process. In other words, nation states had emerged as a social structure surrounding politics, economy, cultural identity, and society as an idea in and of itself. Modern states' power stems from their ability to mold the idea of state with nation. The state or nation state being a nation rises above the idea that millions of people can sacrifice their lives for their state. This state is not over a vacuum; it is dominant in a certain region. Similarly, the idea of nation also makes sense in a homeland (Taylor, 1994, pp. 151). What has legitimized the modern state is that it has become "impersonal" (Poggi, 1978, pp. 101–102). The Napoleonic Wars enabled a new state organization based on national sovereignty to become widespread throughout Europe. The formation of the concept of citizenship has also enabled the strengthening of national identities.

In the period starting with the French Revolution and ending with World War I, territorial sovereignty completely turned into national sovereignty through revolutions and reforms. The situation where nation states became the basis for the international relations system resulted from Europe practices being reflected onto other worlds, especially through imperialism. What actually happened in the decolonization process was the construction of European-type states outside of Europe.

The acceptance of the principle of self-determination of all nations by the United Nations established in 1945 had a significant effect on the rise of nationalist movements, especially in Asia and Africa (Guibernau, 1997, pp. 189–194). These newly independent states that emerged right after World War II gained the same rights and responsibilities as other sovereign states, the right to judicial control (sovereignty) over a country, and the commitment that it would not be interfered with from outside. Nevertheless, these states did not have the accepted institutional structures as given by classical international law and required for exercising rights and fulfilling responsibilities. However, since international law views recognition as a necessary and sufficient condition for a state to participate in the system as a state with sovereign equality, these states were included in the system even though they were not self-sufficient (Jackson, 1991, pp. 20–21).

The emphasis on Westphalia in international relations increased after the end of the Cold War. Remarkably, the discussions date to the end of the Cold War because the researchers who argued a new era to have passed believed that the Cold War dulled the networks of the Westphalian system. In this context, researchers such as Falk (2002, pp. 311–352) and Caporaso (1996, pp. 29–52) argued that

Europe had developed a post-Westphalian system of international relations in the new period. The most significant features of this post-Westphalian order are trivialized sovereignty, devaluation of nationality, and abandonment of alliance policies. The development that increased the intensity of the debates about the Westphalian state having become a thing of the past was the emergence of the European Union. According to Zielonka, the new order is more similar to the state system of Medieval Europe rather than a federal structure. In other words, the post-Westphalian period is actually the New Medieval Age, which is in complete contrast with Westphalia just like the Middle Ages (Zielonka, 2013, pp. 1-18; Whitman, 2011; Bull, 2002).

While what had happened in the process of Yugoslavia's dissolution, however, caused researchers to start a heated debate on nationalism, it differentiated the debates on states and the state system and caused perspectives on balance of power to be updated or differentiated. Additionally, especially with the effect of humanitarian tragedies in Africa that were closely related to the state system, another discussion went on the agenda of both the intellectual public and the United Nations: failed states.

The essential reason why more states could quickly join the global system after World War II compared to before it was about the vital transformations in the concepts of international law and legitimacy from the one period to the other. The international framework of the pre-war period was composed largely of European and non-European. Therefore, sovereign states were mainly European states, and standards were set according to Western criteria. These principles had also marked a distinction in economic, cultural, political, and social terms. However, this distinction would blur in terms of international law following World War II. As a result, while the United Nations had 50 members when it was established, today the number of UN member countries is 193. What makes this possible is the principle of self-determination, which has become the moral standard of post-World War II international law. Nevertheless, these countries, which can be defined as third world countries, have a *de jure* sovereignty and territorial integrity imagining and no *de facto* structures capable of realizing these issues.

In terms of exercising their sovereign rights, third world countries have equal rights with other countries. However, the process shows us that the sovereignty challenge did not continue as it was after third world countries joined the international community. The new convention of sovereignty is basically based on two normative innovations: self-determination for colonies and development rights

of undeveloped countries. They strengthen the sovereign rights of fragile and weak countries in the third world. According to Jackson, categorically granting the right to self-determination to the former colonies can be considered as the most fundamental innovation that led to the establishment of negative sovereignty regimes.

This perspective relies heavily on the traditional Westphalian paradigm. The threats against international peace and security in the traditional Westphalian order originate mostly from the big powers, while in the 21st century these threats also come from failed or weak states. Therefore, this situation points to a major post-Westphalian transformation because, distrust and conflicts in this century have been characterized not in the form of interstate conflicts but as civil wars in failed or weak states. Therefore, security threats also threaten the sovereignty and territorial integrity of states.

In this sense, one of the revolutionary changes in the Westphalian state system has been the UN Security Council decision making humanitarian intervention possible and legitimate. According to Philpott, this development is one of the significant revolutions in the history of sovereignty (Philpott, 1999, pp. 586–587). However, one should note that interventions should be limited and selective. This means intervening is only possible with a decision from the UN Security Council, and the legitimacy of an intervention is not universal (Philpott, 1999, pp. 586–587).

The utmost transformation of the Westphalian system took place after September 11, 2001. The pre-emptive strike doctrine of USA President Bush, his rule to engage in conflict by identifying non-state actors as a threat in this framework, and his use of mercenaries and companies for conflict have created a devastating effect in terms of the war conventions of Westphalian states. The campaign launched by the USA in Iraq right after the invasion of Afghanistan can be considered as a dramatic example of this new war approach.

The developments that took place right after the end of the Cold War are indicators that the classical Westphalian state had been unable to adapt to reality and was therefore stretched thin; however, its basic conventions have still maintained a strong existence. Meanwhile, some negativities experienced in the economic and social fields have forced a transformation based on classical Westphalian logic. This necessity has come to the fore again with the occasion of the COVID-19 pandemic with its global effect in the first half of 2020.

The Westphalian state and nationalism have remained undefeated since the initiative in 1848. This circumstance actually carries potentials for underdeveloped and developing countries. The relaxation of the non-intervention principle of the

classical Westphalian state as a result of the developments that have occurred may open up more space for international and supranational organizations in terms of ensuring international peace and security. What will create this space is the emergence of the Neo-Westphalian state. While the principles of territoriality and sovereign equality remain the principles of the Neo-Westphalian state, the principle of non-intervention will come into demand, albeit selectively and with rules. Sovereign states may be much more willing to devolve power to international or supranational organizations on certain issues, during which reflexive-populist nationalisms may be replaced by democratic nationalisms. However, the sovereign nation-state will continue to exist as a concept and nationalism as the driving force behind the wheels. The nation state still bears the hope of development and prosperity for underdeveloped and developing countries.

Kaynaka | References

- Adler, E. (1987). *The power of ideology*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Anderson, B. (2017). *Sınırları aşarak yaşamak-bir sosyal bilimcinin yaşamından anılar*. İstanbul: Metis.
- Anderson, M. S. (1993). *The rise of modern diplomacy 1450-1919*. New York: Longman.
- Anderson, P. (1974). *Lineages of the absolute states*. London: NLB.
- Asch, R. G. (1997). *The Thirty Years War, the Holy Roman Empire and Europe 1618-1648*. New York: MacMillan Education.
- Balibar, E. (1991). Es gibt keinen staat in Europa: Racism and politics in Europe today. *New Left Review*, 186.
- Barracough, G. (1984). *The origins of modern Germany*. W. W. Norton & Company.
- Bonney, R. (1991). *The European dynastic states: 1494-1660*. Oxford: Oxford University Press.
- Brown, L. R. (1973). *World without borders*. New York: Vintage.
- Bull, H. (2002). *The anarchical society: A study of order in world politics*. New York, Palgrave.
- Burckhardt, J. M. (1944). *The civilization of the renaissance in Italy*. Oxford, Phaidon Press.
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. Cambridge: University Press.
- Calhoun, C. (1993). Nationalism and ethnicity. *Annual Review of Sociology*, 19, 211-239.
- Calvez, J.-Y. (1967). Üüncü dünya milliyetiliklerinin toplumsal ve iktisadi kökenleri. *Milliyetçilik*. İstanbul: Köprü Yayınları, 29-44.
- Caporaso, J. (1996). The European Union and forms of state: Westphalian, regulatory or postmodern? *Journal of Common Market Studies*, 34(1), 29-52.
- Chatterjee, P. (1996). *Milliyeti düşünce ve sömürge dünyası*. S. Oğuz (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Croxton, D. (1999). The Peace of Westphalia of 1648 and the origins of sovereignty. *International History Review*, 21(3), 569-591.
- Deutsch, K. (1981). The crisis of the state. *Government and Opposition*, 16, 331-343.
- Dunn, R. (1970). *The age of religious wars 1559-1689*. New York: W. W. Norton.
- Elliott, J. H. (2009). *Spain, Europe and the wider world 1500-1800*. Yale University Press.
- Falk, R. (2002). Revisiting Westphalia, discovering post-Westphalia. *Journal of Ethics*, 6, 311-352.
- Fukuyama, F. (1989). The end of history? *The National Interest*, 16, 3-18.
- Gat, A. ve Jakobson, A. (2019). *Uluslar, siyasi etnisite ve milliyetiliğın uzun tarihi ve derin kökleri*. Ş. Özcan (Çev.).

İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gelber, H. (1997). *Sovereignty through interdependence*. London: Kluwer Law.

Gregg, H. (2018). *Building the nation: Missed opportunities in Iraq and Afghanistan*. University of Nebraska Press, Potomac Books.

Gross, L. (1948). The Peace of Westphalia, 1648-1948. *American Journal of International Law*, 42(1), 20-41.

Guibernau, M. (1997). *20. yüzyılda ulusal devlet ve milliyetçilikler*. İstanbul: Sarmal Yayınları.

Hall, R. B. (1999). *National collective identity: Social constructs and international systems*. New York: Columbia University Press.

Hardt, M. ve Negri, A. (2004). *Multitude: War and democracy in the age of empire*. London: Penguin Books.

Helman, G. ve Ratner, S. (1882/1993). Saving failed states. *Foreign Policy*, 89, 3-20.

Herz, J. (1976). *The nation-state and the crisis of world politics*. New York: McKay.

Holborn, H. (1983). *A history of modern Germany, reformation*. Princeton: Princeton University Press.

Hobsbawm, E. (1996). *Devrimler çağı 1789-1948*, Ankara: Dost Kitabevi.

Ikenberry, J. (2001). *After victory: Institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major war*. Princeton: Princeton University.

Ingrao, C. (2000). *The Habsburg monarchy, 1618-1815*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jackson, H. R. (1991). *Quasi-states: Sovereignty, international relations and the third world*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kaplan, R. (2020). Coronavirus ushers in the globalization we were afraid of. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-03-20/coronavirus-ushers-in-the-globalization-we-were-afraid-of?srnd=opinion> adresinden 01.06.2020 tarihinde erişilmiştir.

Keohane, R. (1986). *Neorealism and its critics*. New York: Columbia University University.

Kirchner, E. (2007). Security governance in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 44(5), 947-968.

Kissinger, H. (1968). The white revolutionary: Reflections on Bismarck. *Daedalus*, 97(3), 888-924.

Koslowski, R. (2000). *Migrants and citizens-demographic change in the European state system*. Cornell University Press.

Krahmann, E. (2003). Conceptualising security governance. *Cooperation and Conflict*, 38(1), 5-26.

Krasner, S. (1993). Westphalia and all that. J. Goldstein ve R. Keohane (Ed.). *Ideas and foreign policy: Beliefs, institutions and political change* içinde (ss. 253-264). Cornell University Press.

Krasner, S. (1995/1996). Compromising Westphalia. *International Security*, 20, 115-151.

Krasner, S. (1999). *Sovereignty. Organized hypocrisy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kratochwil, F. (1982). On the notion of "interest" in international relations. *International Organization*, 36(1), 1-30.

Mansfield, E. ve Snyder, J. (1995). Democratization and the danger of war. *International Security*, 20(1), 5-38.

McNeill, H. W. (1978). *Plagues and peoples*. New York: Anchor Books.

Mearsheimer, J. (1990). Back to the future: Instability in Europe after the cold war. *International Security*, 15(1), 5-56.

Morgenthau, H. ve Thompson, K. W. (1985). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Knopf.

Newman, E. (2009). Failed states and international order: Constructing a post-Westphalian world. *Contemporary Security Policy*, 30(3), 421-443.

Nexon, D. (2009). *The struggle for power in early modern Europe-religious conflict, dynastic empires, and international change*. Princeton: Princeton University Press.

Nigro, L. (2012). Theory and practice of modern diplomacy: Origins and development to 1914. J. B. Bartholomees (Ed.). *Theory of war and strategy* içinde. Strategic Studies Institute, US Army War College.

Osiander, A. (2001). Sovereignty, international relations, and the Westphalian myth. *International Organization*, 55(2), 251-287.

Philpott, D. (1999). Westphalia, authority, and international society. *Political Studies*, 47, 566-589.

Philpott, D. (2001). *Revolutions in sovereignty: How ideas shaped modern international relations*. Princeton: Princeton University Press.

- Pierson, P. (2004). *Politics in time: History, institutions and social analysis*. Princeton: Princeton University Press.
- Poggi, G. (1978). *The development of the modern state, a sociological introduction*. Stanford University Press.
- Posen, R. B. (2020). *Do pandemics promote peace? Why sickness slows the march to war*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2020-04-23/do-pandemics-promote-peace> adresinden 01.06.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Rieber, A. (2015). Nationalizing imperial armies: A comparative and transnational study of three empires. S. Berger ve A. Miller (Ed.). *Nationalizing empires* içinde. Central European University Press.
- Rosenau, J. (1989). The state in an era of cascading politics. J. A. Caporaso (Ed.). *The elusive state* içinde. Beverly Hills, CA: Sage.
- Ruggie, J. G. (1993). Territoriality and beyond: Problematizing modernity in international relations. *International Organization*, 47, 139-174.
- Schmidt, G. (1998). The peace of Westphalia as the fundamental law of the complementary empire-state. K. Bussman ve H. Schilling (Ed.). *1648: War and peace in Europe* içinde (ss. 447-454). Munster, Westfalisches Landesmuseum.
- Schweller, R. L. (2006). *Unanswered threats*. Princeton: Princeton University Press.
- Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International Security*, 19(1), 72-107.
- Scowcroft, B. (2012). A world in transformation. *The National Interest*, 119, 7-9.
- Smith, A. (2010). *Milli kimlik*. İstanbul: İletişim.
- Sofka, J. (1989). Metternich's theory of European order: A political agenda for 'perpetual peace'. *The Review of Politics*, 60(1), 115-149.
- Spruyt, H. (1994). *The sovereign state and its competitors*. Princeton: Princeton University Press.
- Stollberg-Rilinger, B. (2018). *The Holy Roman Empire-a short history*. Princeton: Princeton University Press.
- Taylor, P. J. (1994). The state as container: Territoriality in the modern world-system. *Progress in Human Geography*, 18(2), 151-162.
- Taylor, P. J. ve Flint, C. (2018). *Political geography, world economy, nation state and locality*. London: Routledge.
- Teschke, B. (2002). Theorizing the Westphalian system of states: International relations from absolutism to capitalism. *European Journal of International Relations*, 8(1), 5-48.
- Tilly, C. (1990). *Coercion, capital and European states AD 990-1990*. Oxford: Blackwell.
- Tilly, C. (1975). *The formation of national states in Western Europe*. Princeton: Princeton University.
- Wallace, P. G. (2004). *The long European reformation*. New York: Palgrave.
- Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system II: Mercantilism and the consolidation of the European world-economy, 1600-1750*. University of California Press.
- Walt, S. M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. New York, Addison-Wesley.
- Waltz, K. (1993). The emerging structure of international politics. *International Security*, 18(2), 45-73.
- Waltz, K. (2000). Structural realism after Cold War. *International Security*, 25(1), 5-41.
- Watson, A. (1992). *The evolution of international society, a comparative, historical analysis*. London: Routledge.
- Wedgwood, C. V. (1947). *The thirty years' war*. Garden City, New York: Doubleday.
- Wendt, A. (1987). The agent-structure problem in international relations theory. *International Organization*, 41(3), 335-370.
- Whitman, R. (2011). *Normative power Europe: Empirical and theoretical perspectives*. Basingstoke, Palgrave.
- Zielonka, J. (2013). The international system in Europe: Westphalian anarchy or medieval chaos? *Journal of European Integration*, 35(1), 1-18.
- Zielonka, J. (2006). *Europe as an empire: The nature of the enlarged European Union*. New York: Oxford University Press.